

INŻYNIER JAN ŻUROWSKI PIERWSZY DYREKTOR ELEKTROWNI MIEJSKIEJ W RZESZOWIE

Wiesław Józef LELEK

PGE Dystrybucja S.A. Oddział Rzeszów,
Oddział Rzeszowski SEP KZ przy PGE
tel.: +48 790 458 109 e-mail: wieslawlelek@gmail.com

Streszczenie: Artykuł poświęcony jest Janowi Antoniemu Żurowskiemu absolwentowi Politechniki Wiedeńskiej, budowniczemu a zarazem pierwszemu dyrektorowi Elektrowni Miejskiej w Rzeszowie. Podkreślone są jego zasługi dla elektryfikacji miasta, jego praca społeczna, a także wspieranie Towarzystwa Gimnastycznego Sokół.

Słowa kluczowe: elektrownia Rzeszów, dyrektor Jan Żurowski, Towarzystwo Gimnastyczne Sokół.

1. RODOWÓD

Powstanie i rozwój elektrowni w Rzeszowie związane było ściśle z pracą i zasługami ludzi, a w szczególności z jej budowniczym i długoletnim dyrektorem Elektrowni inżynierem Janem Antonim Żurowskim.

Jan Antoni Wilhelm Żurowski urodził się w Gorlicach 30.09.1877 r. Pradziadek Jana Antoniego *Tadeusz pisał się z Żurowiczek Żurowski herbu Leliwa*, Żurowiczki były przez pokolenia rodzinnym majątkiem Żurowskich. Dziadek Jana Antoniego, Marcin, urodził się w majątku w Rolowie w 1788 roku. W 1825 r. poślubił Krystynę Rutkowską, z którą miał sześcioro dzieci. W roku 1846 został bestialsko zamordowany przez grupę pijanego chłopskiego w okolicach Machowej w powiecie Pilzno. Majątek został splądrowany i na tyle zniszczony, że nie było do czego wracać. Z kolei ojciec Jana Antoniego, Adam Józef Jan Deodat urodził się w 1829 r. w Bobrowej. Był sekretarzem w zarządzie dóbr hr. Potockich w ańcucie, sekretarzem magistratu w Bieczu, a następnie w Gorlicach, był ożeniony z Joanną Stefanią Grudzińską, matką jego pięciu synów, między innymi najmłodszego Jana Antoniego. W Gorlicach w roku 1887 zmarł nagle pozostawiając wdowę Joannę Stefanię i synów Romana, Stefana, Adama, Stanisława i Jana Antoniego jak i w adys awa, który zmarł będąc m odzieńcem. Ponieważ w Gorlicach nie było w tym czasie szkół średnich, dla kształcenia starszych synów Joanna zamieszkała z chłopcami w Tarnowie [1].

2. CZAS NAUKI I CZAS SŁUŻBY WOJSKOWEJ

Jan Antoni ukończył **I Cesarsko-Królewską Wyższą Szkołę Realną w Krakowie** powstałą w roku 1871 na mocy rozporządzenia Cesarza Austrii Franciszka Józefa I. Powstanie szkoły o profilu politechnicznym z polskim językiem wykładowym miało wielkie znaczenie dla istniejącego bez państwa narodu polskiego [6].

Rys. 1. Jan Antoni Żurowski [5]

Następnie odbył roczną służbę wojskową w wojsku austriackim po ukończeniu której zamierzał studiować w Wiedniu w Wyższej Szkole Gospodarki Leśnej. O zapisanie swojej osoby na studia poprosił kolegę, który także wybierał się do Wiednia. Przyjaciel ten jednak zapisał Jana na wydział, który sam zamierzał studiować i w ten sposób Jan Antoni został studentem **Wydziału Budowy Maszyn Politechniki Wiedeńskiej TUV** [7]. Dokumenty z czasów studiów Jana Żurowskiego przedstawione zostały na rysunkach 2 i 3. Decyzja przyjaciela zaważyła na całym późniejszym życiu zawodowym, a pośrednio i rodzinnym, związanym z Elektrownią w Rzeszowie.

Rys. 2. Legitymacja studenta Technicznej Szkoły Wyższej w Wiedniu Jana Żurowskiego. Wiedeń 1902r. [5]

W czasie studiów by bardzo czynnym społecznie i towarzysko. By prezesem Koła Polskiego na Politechnice Wiedeńskiej. Zaprzyjaźnił się z Antonim Wiwulskim, znanym później rzeźbiarzem. Antoni Wiwulski pochodził z Wilna i żeby nie służyć w wojsku carskim uciekł do Galicji. Gdy chciał spotkać się ze swoją matką to pożyczając paszport Jana Antoniego i jechał do Kielc, gdzie przyjeżdżała jego matka [1].

3. ROZPOCZĘCIE PRACY ZAWODOWEJ

Jan Antoni skończył Politechnikę Wiedeńską w 1905 r. uzyskując tytuł inżyniera mechanika ze specjalnością elektrotechnika [7]. Jego pierwszą posadą (na 30 lat) było stanowisko dyrektora Miejskich Zakładów Przemysłowych w Rzeszowie, czyli gazowni i późniejszej elektrowni.

Rys. 3. Pierwsza strona Indeksu Cesarsko-Królewskiej Technicznej Szkoły Wyższej w Wiedniu. Pan Żurowski Jan Antoni Wilhelm przyjęty w poczet studentów 14 października 1898r. [5]

Gazownia, uruchomiona w ostatnich dniach 1899 r. od samego początku była obiektem krytyki, przynosiła straty i stanowiła zagrożenie dla pracowników przez wydostający się gaz z nieszczelnych urządzeń. Po pięciu latach zwolniono ówczesnego dyrektora i już na początku 1905 roku inżynier Jan Żurowski objął posadę dyrektora (rys. 1). Powierzono mu prowadzenie Gazowni, dość szybko okazał się bardzo dobrym fachowcem i całą swą energię skierował na pomnożenie dochodów gazowni, co widać było już po kilku miesiącach. Sprawnie zarządzana i administrowana, zaczęła coraz lepiej funkcjonować, toteż dr Henryk Wachtel, asesor Magistratu, który przewodniczył komisji gazownianej powołanej dla sprawowania nadzoru nad działalnością gazowni oraz inżynier Jan Żurowski zaczęli szukać rozwiązań, dzięki którym można byłoby zwiększyć produkcję i sprzedaż gazu, a w konsekwencji wpłynęło do budżetu miasta. Był to czas, kiedy Radni Rzeszowa prowadzili gorące dyskusje o potrzebie elektrycznego oświetlenia ulic aż do podjęcia w dniu 13 lipca 1909 r. historycznej uchwały o budowie elektrowni miejskiej. Wkrótce Rada Miejska zleciła Janowi Żurowskiemu jej zaprojektowanie, pokierowanie budową, a następnie uruchomienie. W lipcu 1910 roku przystąpiono do budowy elektrowni, zaczęto wznosić budynek administracyjny, miały mieścić się w nim biura gazowni i elektrowni, a także

mieszkania dyrektora, wachmistrza i instalatora. Obok niego postawiono halę maszyn z lekką ścianą szczytową od strony południowej, umożliwiającą szybką dobudowę pomieszczeń na kolejne maszyny (rys. 5). Ta przezorność bardzo szybko opłaciła się. Pracami kierował dyrektor gazowni inżynier Żurowski, który też objął pod wspólnym zarządkiem kierownictwo elektrowni. Pierwotnie Elektrownia uważana była za zakład uzupełniający Gazownię, ale hierarchia ważności szybko uległa zmianie. Pracowników Gazowni i Elektrowni w czasie uroczystości przedstawiono na rys. 4.

Rys. 4. Załoga Elektrowni i Gazowni przed budynkiem Elektrowni na uroczystości Jubileuszu 25-lecia pracy Mikołaja Chłosty (siedzi w środku), czwarty od prawej siedzi dyr. Jan Żurowski [2]

Elektrownia już w pierwszych latach była rozbudowywana o kolejne urządzenia do produkcji prądu. Nadszedł wkrótce czas I wojny światowej i urządzenia elektrowni mocno ucierpiały. Po wojnie stale wzrastało zapotrzebowanie na energię elektryczną, wówczas w celu jego zaspokojenia dyrektor Jan Żurowski zasugerował powiększenie mocy Elektrowni. Radni podjęli więc decyzję o zakupie kolejnego silnika Diesla o mocy 250 KM i w 1925 roku uruchomiono go (rys. 5) [3, 4].

Rys. 5. Dyrektor Elektrowni inżynier Jan Żurowski w hali maszyn rzeszowskiej elektrowni, w głębi silniki Diesla [5]

4. PRACA SPOŁECZNA I ŻYCIE OSOBISTE

W tamtym czasie były jeszcze pierwsze próby budowy wodociągów miejskich jak i kanalizacji dla Rzeszowa kierowane przez Jana Antoniego. Próbnym wierceniem w poszukiwaniu wody studziennej wykonano pod Lisią Górą w obszarze Rutki Zwiączyca, ale wybuch wojny w 1914 r. przerwał rozpoczęte prace.

Rys. 6. Świadectwo przynależności Jana Żurowskiego do gminy miasta Rzeszów w Królestwie Galicji [5]

Jan Antoni ożeni się z Marią Pietruską w 1907 roku, a w 1908r. Maria urodziła syna Jana, który zmarł w pierwszym roku swojego życia, zaś 17 marca 1909 r. ona sama zmarła na gruźlicę p uc.

Po raz drugi Jan Antoni ożeni się w 1915 r. w czasie wojny z Stanisławą Anną, córką Jana Stysińskiego i Bronisławą Sicińskiej. Ma żenstwo mia o pięcioro dzieci: Joannę, Władysław inż. mechanika, Krystynę, Adama i Marię. Jan Antoni z rodziną mieszka w mieszkaniu s użbowym w budynku biurowym elektrowni. Obok domu za oży ogród, do którego sprowadzaniem i pielęgnowaniem rzadkich roślin zajmowa się z upodobaniem. Ogród odwiedza y wycieczki z rzeszowskiego gimnazjum w ramach zajęć z botaniki.

Rys. 7. Jan Antoni Żurowski [5]

Jan Antoni Żurowski oprócz dzia alności zawodowej, by bardzo czynnym spo ecznie. Między innymi w czasie wojny zorganizowa Miejską Straż Obywatelską, która chroni a nie tylko majątek miejski, ale i prywatny przed napadami rabunkowymi. By też zaangażowany w sprawy rodzinnego miasta, między innymi wspierając rzeszowskie gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, które dzia a o w Rzeszowie od 1886 r. Jego celem by o upowszechnianie i rozwój sportu oraz wychowywanie m odych ludzi w duchu patriotyzmu. Jan Antoni (rys. 7), wielki patriota, by cz onkiem Sokola od 1910 roku, a następnie po I wojnie jednym z jego Prezesów. W tym czasie rozbudowany zosta teren ćwiczeń

gimnastycznych. Zosta y zbudowane 3 korty tenisowe (w zimie ślizgawki), bieżnia, skocznia itp. Sala gimnastyczna by a wykorzystywana na inne imprezy, występy amatorskiego teatru, kierowanego przez polonistę II Gimnazjum, dra Ruczkę czy też koncerty chóru Lutnia . Przynależność Jana Żurowskiego do gminy Królewskiego wolnego miasta Rzeszów poświadcza Świadectwo na rys. 6.

5. CZAS EMERYTURY I CHOROBY

Jan Antoni przeszed na emeryturę najprawdopodobniej w 1936 r. na w asną prośbę skutkiem z ego stanu zdrowia. Teraz mógł więcej czasu poświęcać na wspieranie rozwoju kultury i zają się realizacją planów przebudowy budynku Soko a na Teatr Miejski, prowadząc zagadnienia techniczne z tą przebudową związane. Budynek mia dużą salę gimnastyczną, która mia a pe nić zadania widowni teatralnej. By a scena, a między sceną i przysz ą widownią by o miejsce dla orkiestry. Przewidziano powiększenie sceny, która w części przed użonej mia a pe nić rolę sali gimnastycznej. I to by Jana Antoniego wk ad w przekazanie placówki teatralnej rodzinemu miastu.

Po przejściu na emeryturę Jan Antoni Żurowski z rodziną zamieszka w 1937 roku w wybudowanym przez siebie drewnianym stylowym domu w podrzeszowskiej Bia ej. Tam też zasta a go wojna, jednak końca wojny i zaprzestania w rzeszowskiej elektrowni produkcji energii elektrycznej, jej pierwszy dyrektor - **inżynier Jan Żurowski** nie dożył. W styczniu 1941 roku zachorowa na zapalenie p uc i po trzech dniach choroby **zmar 9 stycznia 1941 r.** Pochowany zosta na zabytkowym Starym Cmentarzu w Rzeszowie i tam do dnia dzisiejszego spoczywa (rys. 8). Cmentarz sąsiaduje z budynkiem by ej Elektrowni, a jego nagrobkiem opiekuje się Energetyka Podkarpacka.

Rys. 8. Nagrobek zmar ego Jana Antoniego Żurowskiego oraz jego żony Marii i synka Jasia (źród o autora referatu)

6. KONTYNUACJA TRADYCJI RODZINNEJ

Po śmierci Jana Antoniego pozosta a jednak w rodzinie kontynuacja tradycji energetyka, mia on pięcioro dzieci, z których Władysław, ur. w 1917 r. w Rzeszowie rozpoczą studia na Politechnice Lwowskiej przerwane II wojną. Ukończy je na Politechnice w Gliwicach stopniem magistra inżyniera mechanika. W 1949 r. poślubi Kazimierę i w tym samym roku przenieśli się do Gdańska, gdzie Władysław rozpoczą pracę w biurze konstrukcyjnym pracującym na potrzeby rozwijającego się przemys u okrętowego. Ca e swoje życie zawodowe związa z tą ga ęzi ą przemys u, projektując różne typy kot ów parowych dla statków budowanych w stoczniach Gdańska i Gdyni.

W adys aw mia troje dzieci, z których najstarszy, Jan, ur. w 1950 r, w Gdańsku, ukończy studia na Politechnice Gdańskiej na Wydziale Elektrycznym uzyskując stopień magistra inżyniera elektryka o specjalności automatyka przemysowa i okrętowa, tym samym przedstawiciel trzeciego pokolenia związa się z energetyką [1]. Podtrzymuje on kontakty z Rzeszowskim Oddziałem PGE Dystrybucja S.A. kontynuatorem pracy Elektrowni. Czynnie wspiera muzeum powstałe przy PGE Dystrybucja pamiątkami i wiedzą o swoim dziadku Janie Antonim.

Rys. 9. Mural z sylwetką Jana Żurowskiego na ścianie budynku PGE Dystrybucja S.A. Oddział Rzeszów (źródło autorstwa referatu)

We wrześniu 2023 roku odsłonięto mural wykonany na ścianie budynku PGE Dystrybucja przedstawiający postać inż. Jana Żurowskiego na tle urządzeń elektrowni (rys. 9). Mural ma przypominać rzeszowianom pioniera podkarpackiej energetyki, który najpiękniejsze lata swego życia poświęcił na jej zorganizowanie i wybudowanie elektrowni, czowieka który przez wiele lat działał społecznie i pracował na rzecz mieszkańców Rzeszowa.

7. BIBLIOGRAFIA

1. Życiorys z archiwum rodzinnego Jana Żurowskiego - wnuka Jana Antoniego.
2. Fotografie, notatki-wspomnienia Tomasza Grochali d ugoletniego pracownika i dyrektora Zak adu Energetycznego Rzeszów.
3. Stachiewicz J.: 90 lat Rzeszowskiego Zak adu Energetycznego S.A. Wydawca: Rzeszowski Zak ad Energetyczny S.A.
4. 95 lat Energetyki Rzeszowskiej, Ewa Tarkowska-Bryg, Biuro Zarządu, Wydawca: Rzeszowski Zak ad Energetyczny S.A.
5. Archiwum fotografii rodziny Żurowskich.
6. V LO im. Augusta Witkowskiego w Krakowie, udostępnione na stronie internetowej: <https://v-lo-krakow.edupage.org/kruzky/> (dostęp 20.05.2024).
7. Die K.K. Technische Hochschule in Wien, <https://searchworks.stanford.edu/view/982655> (dostęp 21.05.2024).

JAN ŻUROWSKI THE FIRST DIRECTOR OF THE MUNICIPAL POWER PLANT IN RZESZÓW

Jan Antoni Wilhelm Żurowski was born in Gorlice on September 30. 1877, his father Adam died quite quickly and his mother Joanna and her boys moved to Tarnów to educate their older sons. Jan Antoni graduated from the 1st Imperial and Royal Higher Real School in Krakow, completed military service and became a student at the Faculty of Mechanical Engineering of the Vienna University of Technology - TUV. In 1905. he graduated from the Vienna University of Technology with a degree in mechanical engineering, specializing in electrical engineering, and immediately took up the position of director of the City Gasworks. Engineer Jan Żurowski turned out to be a very good specialist, he was soon commissioned to design and manage the construction of the power plant, and after its launch in 1911 he took up the joint position of director of the Gasworks and the Municipal Power Plant in Rzeszów. Jan Żurowski during his professional career and after his retirement in 1936 actively participated in the city's social life, was involved in the activities of the "Sokó " Society and the reconstruction of the Society's headquarters into the Municipal Theatre. He died in 1941 and is buried in the Old Historic Cemetery in Rzeszów, and his grave is cared for by Rzeszów energy workers. The article is devoted to Jan Antoni Żurowski, a graduate of the Vienna University of Technology, a builder and the first director of the Municipal Power Plant in Rzeszów. His contributions to the electrification of the city, his social work and his support of the "Sokó " Gymnastic Society.

Keywords: director Jan Żurowski, gas plant, power plant Rzeszów, "Sokó " Gymnastic Society, direct current power plants.